

Ramiz Orsay

"Üzeyir bay sanatı ilahi sanatdır, Allah vergisidir, tarixin və taleyin bize böyük töhfəsidir. Müqəddaslığın onun ham sanatında, ham da həc vaxt unudulmamış cəhrasındadır". Bu sözər professor Şirməmməd Hüseynova məxsusdur.

"Üzeyir bay öz kökü, idealları, ruhu, mənəviyyatı, fədakarlığı və bənzərsiz istədiyi ilə xalqına, təmənnası xidmət göstərən, Azərbaycanı yer üzüntünəndən, ilahi sanatı ilə ölməzlik qazanın tarixi şəxsiyyətyidir."

Bu sözər də Şirməmməd mülliimdir.

"Ürəyməndən keçir ki, nə ola XX əsr Azərbaycan müğəddasları siyahısına bincini növbədən Həsən bay Zardablinin, Üzeyir bay Hacıbəyovun və Məmməd Əmin Rəsulzadənin adalar yazılsın. Nə üçün? Nə asasla? Əlbətə, buna geniş şərh elmeye kiçik ya-zida imkan yoxdur". ("Milli müqəddaslarımız" yazısından "Müştəqiliyin çatın yolu... Bir hərə gedirik?" Azərnash, B-1996, s., 108-109.)

Bu sözər də Şirməmməd mülliimdir.

"Üzeyibəylinin komedyalarında mütləqqi, demokratik fikirlər, kohne həyatın və gerilimlərin təqnid, zülkmək tabaqələrin nümayəndələrinə qarşı salırxılıq və öz başlıqlılarının publicistikadən almışdır. O, publicistik yaşlarında mütləqqi ittifaq-siyasi fikirləri müdafiə etmişdir.

Üzeyibəylinin komedyalarında mütləqqi, demokratik fikirlər, kohne həyatın və gerilimlərin təqnid, zülkmək tabaqələrin nümayəndələrinə qarşı salırxılıq və öz başlıqlılarının publicistikadən almışdır. O, publicistik yaşlarında mütləqqi ittifaq-siyasi fikirləri müdafiə etmişdir.

Yazıcıının publicistik yazıları

öz tematik genişliyi, adəbi manbalardan, xüsusi Şərqi adəbiyyatından gafridiyi misallarla har kəsi heyran qoymuşdur. Üzeyibəyli "Molla Nəsreddin" in yoluñun davam etdirək har şəydan yaxşılmış ve cəmiyyətdəki ebyacarlıkları qamçılaşdırmaq yaxşınlığı onlardan qurtuluş yollarını da göstərmüşdür.

Bu sözər də ustad Şirməmməd mülliimdir.

Şirməmməd Hüseynov Üzeyibəylinin həm hayat-fəaliyyətinə, ham bedii, ham de publicistik yaradıcılığına yaxın-

ÜZYEYİR HACIBƏYLİ PUBLİSİSTİKASININ CAZİBƏSİ VƏ ŞİRMƏMMƏD HÜSEYNOV FƏDAKARLIĞI

dan ve darindən bələd idi. O biliirdi ki, Üzeyibəylinin yaradıcılığı başdan-ayağa çağdaşlarının yaradıcılığından bir qədər başqa yaradıcılık edə və ovqala fərqliyər: kinayeli əslüb, komizm və sarkazmınla, aşılanan tehniki terz bu publicistik nümunelərə əlavə estetik boyu artırıda, onları publicistikadə "menəvi kamillik və exləqi axtarışları" in vahid realist və radikal-tənqid kontekslərdən kənara çıxarırmır, belədə bütöv və tamidir.

Ş.Hüseynov onu da yaxşı biliirdi ki, estetik olunraq əslüb müxtəlifliyi, sünə konstruksiyadı, stereotip idayədan uzaqlıq işə onun məqalelerinin və feleyitlərinin hamısı üçün müstərek vəziyyət olaraq qalır. Bu yazardakı "axtaraş effekti" mülliimə yaxın və doğma olan mōvuzaların materialierlərində özünü dəha qabarğı şəkildə göstərir.

Üzeyir bay publicistikasından süzlüb gələn xəf nadanları yazılılığı dövründən sonra da qorxu içine sokurdu.

Xədən yaranan qorxu, qorxudan doğan və qaynaqlanan nadanlıq və yarımçıraq işə yənə de "meydan sulamaqda" davam edirdi.

Əlbəttə,

Üzeyibəylinin publicistikasında (köməyindən olduğu kimi) dövrün, bürünlükde publicist-tarixi manzərəsinin, onun nəzəri-ideoloji, təşkilat işi və fealiyyət baxımından mündaricəsinin yalnızlıq ayıntı və sapınlıkları barabərləşdirmək və eyni metodoloji sahəsə mürakəkəbə ideoloji malasaya, on illar xəxa-nəsi münasibətə yanaşmağa gətirib çıxarırdı.

Publicistik prosesin obyektiv-elmili dərk, qırmızınlardırılması, formalar, janr, əslüb təsnifi, və tipologiyası, perspektivli axtarış və meyillerin müyyənənşirilərənə və farqlandırılması istiqamətlində aparılan işlər də sen-zor "qayçısına" tuş galmasının bariz nümunəsididir ki, Üzeyir Hacıbəylinin nəşrlərdə konara qoyulmuş, ixtılarsa "redakta" edilmiş əsərlər yenilməz tədqiqatçı Şirməmməd Hüseynovun nəzər-diqqətindən yaxına biləndi. Budur, yuxusus gecələrin baharlısı və işgili masadadır. İki hissələ ki-

Onun publicistikası, M.Ə.Rəsulzadənin, C.Məmmədçuluzadənin, Əli bay Hüseynzadənin publicistik zirvələri sıra-sında rəq möhtəşəmliyi və axar-baxarlığı ilə lap uzadın da aydın və nəhəng görürün.

Bu gün sözüñ həqiqi manasında xəlq, mili, bedii, bedi publicistik sənət, intibah enerjisinin Üzeyir bay Hacıbəyli müqayisəli nadir və universal simasına evez və tətəyət ehtiraslarının çeşidlik, zenginlik və olvənlilikin görə XX əsrdə her kəsi Üzeyir bay Haci-bəyli ilə yanaş qoymaq, müqayisələr aparmaq, paralellər axtarmaq mümkin olmuşdur ki, "Olma-lı, bu olsun!" - milli hərəkətə qarşı çıxıncıdır. Fəx və qürurda sənələrlik ki, coxəsli bedi-irsimizin inkisafında Üzeyibəylinin milli bedii istedadının, sənət kann və ictmai xadimin tamamlama-yeni tipini ifade etmək, bütöv yaradıcılığı və fealiyyətli gələcək nəsilləre ör-

nek idi. Üzeyir Hacıbəylinin sovet dövrü naşlarında, senzura "qayçısında"nə və təhriflərindən, hemişa yana-yana danişan Ş.Hüseynov adıbin əsərlərinin yeni nəşrindən ki heç qasılıkları qaldırılmışdır. Üzeyir bay isrinin, onun qələməndən çıxanları olduğu kimli oxucularına qatdırmadı, ələn şərafı bir işin zəhmətinə bitəvəndə qeyrili ilə öz üzərinə götürür və bu masul işi iki hissələrə bölüşür. Heç şübhəsiz ki, Şirməmməd mülliim məqsəd və maraqlı qoşuşmaq üçün yaşınan ahiç çağında bir

yaddaşın möhkəmliyi və davamlılığı lazmıdır. Üzeyir Hacıbəylinin sovet dövrü naşlarında, senzura "qayçısında"nə və təhriflərindən, hemişa yana-yana danişan Ş.Hüseynov adıbin əsərlərinin yeni nəşrində ki heç qasılıkları qaldırılmışdır. Üzeyir bay isrinin, onun qələməndən çıxanları olduğu kimli oxucularına qatdırmadı, ələn şərafı bir işin zəhmətinə bitəvəndə qeyrili ilə öz üzərinə götürür və bu masul işi iki hissələrə bölüşür. Heç şübhəsiz ki, Şirməmməd mülliim məqsəd və maraqlı qoşuşmaq üçün yaşınan ahiç çağında bir

rin dil, dil əslüb xüsusiyyətləri və Üzeyir Hacıbəylinin yaradıcılığına dərin-dən bələdlik Ş.Hüseynova bə qatın və şərəflü işi böyük məhabbat və avazlı tədqiqatçı maharati ilə hayatı keçirməkda yardımçı olmuşdur.

Professor Ş. Hüseynovun barlı-bəhəlli axtarışları klassik publicistikamızın nədəri incilərin gündəmə getirmeklə çağdaş publicistikamızın ömrəklərinin yaranmasına ihmali və istiqamət vermİŞ olur. Qadırılara işa yorulmadı tədqiqatçının eməyini təqdir etmək Şirməmməd Hüseynovun titanik fəaliyyəti qurşunda öz heyranlığını gizlədilər.

Doğrudan da

Şirməmməd Hüseynovun ömrünün 9-cu və 10-cu onilliklərində fəaliyyəti, axtarışları və gündəmə getirdikləri fədakarlılığı deyil, bəs nadir?

Müllə vəkil, fəlsəfə üzrə felsəfa doktoru Fazıl Mustafa Şirməmməd Hüseynovun "Azərbaycan" qəzetiində parlament hesabları və şəhərlər (noyabr 1918 - aprel 1920) kitabları ilə bağlı "Şəhər" qəzetiñin 2016-ci il 5 noyabr tarixindən dərc etdirildiyi "Təqədündü mülkələrin xərcəyin kisi" adlı məqalədən siz yazar: "... yəni düşüncəni an vücuda daşıyan dayarıf bər azərbaycanlı gələndi. Ş.Hüseynov Üzeyir Haci-bəylinin təpadən dirnəqda qəzəbə və vətənşivənçi məxlütlərə ürəymə acıyr. Bu kisi vətənşivənçi məhlulqlarla ürəymə acıyr. Bu kisi vətənşivənçi məhlulqlarla ürəymə acıyr, gedib külli məjdardə dövdə vasatlı hesabına təhrif olunmuş iki cildlik Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti Ensiklopediyası neşr etdirilir. Bu kisi böyük Məmməd Əmin bayı şəhər olaraq təqdim etdir, eməl olaraq, asar olaraq təqdim edir. Üzeyir bayı de, Zardabını da başqa milət fədalılarıñ da eləcə..."

Axarlılarından qəzet və jurnalın axtarış təpib faktları konstatasiyasi əsulü ilə de tədqiqatçı olmaq, nyaise emsəle-arsaya getirmək, ad, nüfuz "qazanmaq" olur.

Ancar Şirməmməd Hüseynov kimi mətbət tədqiqatçı zirvəsinə qalxmak her adəmə müvəssər olur. Ona bənzəmək üçün gərek avəlla, tarixdən yaxşı başçılardan, han matnşinası olasın, ham əski alıbəni biləsan, ham da qəzət və jurnalınlardan neşr olunduğu dövrün an xırda detallarına, mikroskop altında görünen haqqınlara de bəledən.

(ardı növbəti sayımızda)

çox çətinliklərə və məhrumiyətlərə sine gərməli, onları dəf etməli olmalıdır. Təsadüfi deyil ki, bir çox qələm dostları, Azərbaycan aydınları onu bəsi dənə-dənənən təqdir etmişlər ki, biz də dəyərlərli ziyalılarımızın fikr və mülahizələrinə yeri və zamanı geldikcə müraciət edəcəyik.

İndi ise aqillərdən birinin dediyi bir söz yadına düşür: "Cəsərət servatıdır!"

Mənim fikrimcə, cəsərət hem de şəxsiyyəti formalasdır meyarlardan biri, beləke birincisidir.

Üzeyir Haci-bəyli fenomenini əcməq,

onu olduğunu kimi görmək və təqdim eləmək bu gün kiməsə çox da asan geləşin. Bunun üçün bir sira qarənlıqları işləşənlərənən təqdimə lazımdır. Fehmim İtiliyi,